

28 337

Regels met betrekking tot ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht (Wet internationale misdrijven)

VOORLOPIG VERSLAG VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR JUSTITIE¹

Vastgesteld 21 maart 2003

Het voorbereidend onderzoek van dit wetsvoorstel heeft de commissie aanleiding gegeven tot het maken van de volgende opmerkingen en het stellen van de volgende vragen.

1. Algemeen

De leden van de **CDA**-fractie hadden met belangstelling kennisgenomen van het wetsvoorstel. Zij steunden het wetsvoorstel en zij steunden ook de keuzes die het kabinet heeft gemaakt zowel met betrekking tot de structuur van het wetsvoorstel, de relatie tot andere wetten, het merendeel van de formuleringen van de strafbepalingen als ook de keuzes die zijn gemaakt op het punt van de rechtsmacht, met in begrip van de immuniteiten. In dit verband spraken de leden van de CDA-fractie hun grote waardering uit voor de zeer overzichtelijke en lucide memorie van toelichting. Lezing daarvan was voor hen dan ook buitengewoon instructief. De vragen van deze leden concentreerden zich op enkele meer algemene thema's en op een aantal meer specifieke onderdelen per artikel.

De komst van het Internationale Strafhof sluit niet uit, dat in de toekomst bijzondere tribunalen in het leven zullen worden geroepen zoals thans ten aanzien van het voormalig Joegoslavië en Rwanda. Dat riep bij de leden van de CDA-fractie de vraag op welke waarde de Nederlandse rechter in de toekomst kan toekennen aan jurisprudentie van deze tribunalen. Dat is met name van belang bij een tamelijk open delict als genocide, maar speelt uiteraard ook een rol bij andere internationale misdrijven. Voorts was een vraag van deze leden welke rol voor de Nederlandse rechter de Elements of Crime, behorend bij het Statuut van het Internationale Strafhof, kunnen spelen. Zou het kabinet op deze samenhangende vragen nader willen ingaan?

¹ Samenstelling: Holdijk (SGP), Rensema (VVD), Jurgens (PvdA), Le Poole (PvdA), Ruers (SP), Rosenthal (VVD) (*plv. voorzitter*), Dölle (CDA), Kohnstamm (D66), Lodders-Elfferich (CDA), De Wolff (GL), Van de Beeten (CDA) (*voorzitter*) en Broekers-Knol (VVD)

De leden van de fractie van de **VVD** hadden met belangstelling kennisgenomen van het wetsvoorstel. Zij wilden zich in hun schriftelijke inbreng beperken tot enkele vragen over immuniteiten.

De leden behorende tot de **PvdA**-fractie verwelkomden het wetsvoorstel en de toelichting als een degelijk werkstuk. Zij konden er zich in vinden dat het kabinet besloten heeft de Wet Oorlogsstrafrecht te handhaven, en deze op dit moment – om praktische redenen – niet in deze «codificatie» op te nemen.

Deze leden hadden kennisgenomen van de debatten aan de overzijde inzake de beperkte universele jurisdictie, de omvang van de geregelde immuniteiten van bepaalde politieke ambten en de verjaring. Hoewel zij van mening zijn dat over deze kwesties in dit wetsvoorstel niet het laatste woord gesproken is, wilden zij op die discussie thans niet terug komen. Wel vroegen zij nog op een aantal punten nadere opheldering.

De leden van de **SGP**-fractie alsmede de leden van de **CU**-fractie hadden met belangstelling van het wetsvoorstel kennis genomen. Zij achtten de inhoud van het voorstel en de toelichting daarop goeddeels bevredigend. Niettemin hadden zij er behoefte aan het kabinet enkele vragen voor te leggen.

2. Inhoud wetsvoorstel

Strafrechtelijke immuniteiten

Het kabinet kiest ook in deze wet uitdrukkelijk voor secundaire universele rechtsmacht. In de memorie van toelichting wordt dat uitvoerig beargumenteerd. Met name is het kabinet vrij uitvoerig ingegaan op de uitspraak van het Internationale Gerechtshof in de zaak van Kongo tegen België. Daarbij gaat het om het aspect van de rechtsmacht dat wordt bepaald door internationale strafrechtelijke immuniteiten. De leden van de **CDA**-fractie begrepen de memorie van toelichting aldus, dat dergelijke immuniteiten in het kader van de Wet internationale misdrijven niet van toepassing zijn indien de verdachte heeft gehandeld «in a private capacity». Het leek hen juist op dit punt aan te sluiten bij de jurisprudentie van het Internationale Gerechtshof. Zij vroegen zich echter af of deze beperking op de immuniteiten wel is terug te vinden in artikel 16 van het wetsvoorstel. Ook na lezing van de nota naar aanleiding van het verslag hadden de leden van de CDA-fractie de indruk, dat genoemde wetsbepaling het arrest van het Internationale Gerechtshof niet volgt. Daarnaast constateerden zij, dat artikel 16 zó strikt omschreven is, dat ook toekomstige jurisprudentie op het punt van de immuniteiten niet zonder wetswijziging zal kunnen worden gevolgd in Nederland. De noodzaak van wetswijziging roept dan ook direct weer het probleem op van de terugwerkende kracht. Waarom is niet overwogen artikel 16 zó te formuleren, dat immuniteiten worden gerespecteerd, tenzij het internationale recht een immuniteit niet of niet langer erkent?

Het begrip «in a private capacity» is bovendien – al was het maar doordat het pas in het arrest van het Internationale Gerechtshof van 14 februari 2002 voor het eerst in het internationale recht is geïntroduceerd – een begrip dat nog wel nadere invulling behoeft. Terecht wijst de memorie van toelichting erop, dat het begrip enger is dan bijvoorbeeld het begrip «non-official acts» en dat het om die reden dan ook vervolgens wel ruim moet worden uitgelegd om het karakter van de immuniteit als immuniteit niet aan te tasten. Dat neemt niet weg, dat er in de praktijk onmiskenbaar een grijze zone aanwezig kan zijn. Overheden kunnen zich immers bedienen van privaatrechtelijke rechtspersonen of van andere publiekrechtelijke rechtspersonen dan territoriale, waardoor bij toepassing van een strikte interpretatie van het begrip «in a private capacity» er een situatie kan ontstaan dat een onwenselijk beroep op immuniteit mogelijk is.

De leden van de CDA-fractie dachten hierbij aan de volgende voorbeelden. In een staat bestaan civielrechtelijke rechtspersonen die beveiligingstaken uitoefenen, maar in de praktijk een soort militiefunctie hebben, terwijl leden van een regering de leiding hebben van zo'n privaatrechtelijke rechtspersoon (formeel of feitelijk). Een functionele publiekrechtelijke rechtspersoon of een civielrechtelijke rechtspersoon kan beschikken over wapens die ter beschikking worden gesteld aan combatanten – al dan niet in eigen land – voor het verrichten van internationale misdrijven, terwijl leden van regering leiding geven (formeel of feitelijk) aan zo'n rechtspersoon. Buiten het specifieke terrein dat door dit wetsvoorstel wordt bestreken, dachten de leden van de CDA-fractie ook aan de situatie, dat bijvoorbeeld leden van de regering beschikken over financiële middelen op bankrekeningen in het buitenland op naam van civielrechtelijke of semi-publiekrechtelijke rechtspersonen waarmee terroristische activiteiten of mensensmokkel, illegale wapenhandel of drugsmokkel wordt bedreven. Gaarne vernamen de leden hier aan het woord de visie van het kabinet op deze problematiek.

Het kabinet maakt in de memorie van toelichting (blz. 19 e.v.) zeer duidelijk dat het leerstuk van de universele rechtsmacht sterk in beweging is en dat vragen rijzen over de precieze grenzen, zo vervolgen de leden van de **VVD**-fractie. In dat verband verwijst het naar de Pinochet-uitspraken van het Engelse House of Lords en de uitspraak van het Internationale Gerechtshof in de zaak Congo-België inzake het arrestatiebevel dat in 2000 werd uitgevaardigd tegen de toenmalige Kongolese minister van Buitenlandse Zaken Yerodia.

In de memorie van toelichting (blz. 20) wordt gesteld dat de vervolging van voormalige buitenlandse staatshoofden, regeringsleiders en ministers van buitenlandse zaken voor een vreemde nationale rechter mogelijk wordt geacht «met betrekking tot daden verricht voorafgaand aan of na afloop van hun ministerschap dan wel met betrekking tot daden die zij «in a private capacity» hebben verricht tijdens hun ministerschap.» Ook de leden van de VVD-fractie wilden graag een precisering van het begrip «private capacity», dit ook in relatie tot «non-official acts».

Deze leden wilden tevens weten hoe daden verricht tijdens een ministerschap en daden verricht «in a private capacity» zich tot elkaar verhouden in het geval van staten die in toenemende mate door de internationale gemeenschap als «failed states» of «rogue states» worden getypeerd. Kan het onderscheid tussen daden-in-functie en daden voor of na het uitoefenen van de functie dan wel private handelingen, gezien deze ontwikkeling, nog wel onverkort staande worden gehouden?

Het was de leden van de fracties van **SGP en CU** uit artikel 16 niet duidelijk geworden hoever de immuniteit na afloop van de genoemde functies werkt. Wat betekent het dat iemand na afloop van de uitoefening van de functie kan worden berecht voor feiten die tijdens die functie zijn begaan «in a private capacity»? En wat betreft het dat aan de daden die «in a private capacity» zijn begaan een ruime interpretatie moet worden gegeven, wilden ook deze leden weten.

De leden van de SGP- en CU-fracties beschouwden de universele rechtsmacht die de Nederlandse rechter wordt toegekend als de hoeksteen van het wetsvoorstel. Voor de voorwaarde dat de verdachte zich in Nederland bevindt, is het moment van aanhouding beslissend. Om actief op te kunnen sporen zodra een «verdachte» – kortstondig – in Nederland verblijft, zou pro-actieve gegevensverzameling mogelijk zijn aan de hand waarvan een vervolgingsbeslissing zou kunnen worden genomen. In dit verband verzochten deze leden om een toelichting op de

woorden van de minister van Justitie, uitgesproken tijdens het wetgevingsoverleg van 16 december 2002 (stuk nr. 22, p. 11, r.k.), wat betreft het getuigenverhoor en de verplichting om onder dwang te antwoorden. Verder vroegen deze leden in hoeverre het aanleggen van een dossier is toegestaan zonder dat er een directe relatie is met opsporing.

Reikwijdte wetsvoorstel

Het kabinet heeft voorts dit wetsvoorstel uitdrukkelijk niet beperkt tot natuurlijke personen. Derhalve kunnen ook rechtspersonen vervolgd worden. Dit riep voor de leden van de **CDA**-fractie de vraag op of ook de Staat als verdachte van enig misdrijf onder deze wet zou kunnen worden vervolgd. Zij zouden graag van het kabinet een reactie vernemen op dit punt en verzochten daarbij tevens de aanbevelingen van de Commissie-Roelvink in de beschouwing te betrekken.

Ten aanzien van het toepassingsbereik stelden de leden van de **SGP** en **CU**-fracties een vraag over artikel 3 (genocide). Zij meenden begrepen te hebben dat bij de bepaling van de definitie van genocide de «elements of crimes» een leidraad vormen. Zij vroegen welke bijdrage deze kunnen leveren aan de (praktische) invulling van de elementen «nationaal», «etnisch», «raciaal» of «religieus». Is hierbij de rechtspraak van de ad hoc tribunalen richtinggevend?

Toepassing wetsvoorstel

Voor de toepassing van het onderhavige wetsvoorstel is het vaststaan van een gewapend conflict in enkele bepalingen van grote betekenis. In dit verband rees bij de leden van de **CDA**-fractie de vraag welke betekenis – dus ook voor de Nederlandse opsporingsautoriteiten en de Nederlandse rechter – uitspraken kunnen hebben van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties of de Veiligheidsraad, respectievelijk van organen van regionale collectieve veiligheidsorganisaties als de NAVO.

In de memorie van toelichting wordt voorts opgemerkt, dat al dan niet gewapende handelingen van groeperingen in het kader van bijvoorbeeld georganiseerde misdaad niet snel kunnen kwalificeren als een niet-internationaal gewapend conflict. Denkend aan de al jarenlang voortdurende situatie in Columbia, vroegen de leden van de **CDA**-fractie of dit niet een voorbeeld is van een land dat binnen zijn grenzen een organisatie kent, de FARC, die vanwege de bindingen met drugshandel en andere vormen van georganiseerde criminaliteit in de regio, met name in het Caraïbisch gebied, zich toch wel degelijk kwalificeert als een organisatie waarvan handelingen onder de werking van in ieder geval artikel 6 van het onderhavige wetsvoorstel zou kunnen worden gebracht.

Strafbepalingen

Bij verscheidene strafbepalingen speelt kennis of wetenschap bij de verdachte een belangrijke rol (zie artikel 4 lid 1, aanhef; artikel 5, tweede lid sub c onder 2 en onder 3). In de memorie van toelichting wordt (onderaan pagina 5, bovenaan pagina 6) opgemerkt, dat dit bestanddeel van de delictsomschrijvingen wordt gedekt door de leer van het voorwaardelijk opzet. Een en ander speelt ook een rol bij artikel 30 van het Statuut, dat strafrechtelijke aansprakelijkheid van misdrijven verbindt met opzet en wetenschap. De leden van de **CDA**-fractie hadden de indruk, dat de leer van het voorwaardelijk opzet vooral ziet, zo niet: uitsluitend, op de te verwachten gevolgen van het handelen van het verdachte individu zelf. Daar waar in het internationaal strafrecht wordt gesproken over kennis of

wetenschap, lijkt het er ook vooral om te gaan, dat de individuele verdachte zijn handelingen verrichtte met kennis van of wetenschappen omtrent het feit, dat dat handelen onderdeel uitmaakt van een aanval als bedoeld in artikel 4 of artikel 5, eerste lid sub c. In het geval van deze laatste bepaling doet het immers niet terzake of de verdachte zelf iemand heeft gedood of verwond, respectievelijk is het ook onverschillig of een causaal verband kan worden gelegd tussen het individuele handelen van de verdachte en de gevolgen van de aanval voor individuele burgers of burgerobjecten. Gaarne vernamen de leden van de CDA-fractie de visie van het kabinet op dit punt.

Daaraan verbonden zij ook nog de vraag uiteen te zetten wat de verhouding is tussen het begrip wetenschap in artikel 5 en het begrip kennis in artikel 4. Voorts verbonden de leden hier aan het woord aan deze problematiek de vraag in welke mate de begrippen wetenschap en kennis objectieve criteria met zich meebrengen, dan wel een subjectief karakter hebben. In dat verband wezen zij ook op de toelichting op pagina 28 onderaan van de memorie van toelichting met betrekking tot artikel 33, eerste lid van het Statuut. Uit die bepaling vloeit voort, dat de ondergeschikte zich op een strafuitsluitingsgrond kan beroepen wanneer hij wettelijk verplicht was het bevel op te volgen en hij geen kennis had, *noch behoefde* te hebben van de onwettigheid van het bevel. De laatste toevoeging – noch behoefde te hebben – brengt immers een objectiverend element in, hetgeen ook gevolgen heeft voor de toepassing van het leerstuk van het voorwaardelijk opzet. Overigens merkten de leden van de CDA-fractie op, dat artikel 11 in dit opzicht artikel 33, eerste lid van het Statuut niet volledig incorporeert. Gaarne ontvingen deze leden ook op beide aspecten een reactie van de zijde van het kabinet.

Complementariteitsbeginsel

De opmerking over artikel 11 juncto 33, eerste lid van het Statuut bracht de leden van de **CDA**-fractie ook bij het standpunt van het kabinet omtrent de betekenis van het complementariteitsbeginsel voor de toepassing van het onderhavige wetsvoorstel door de Nederlandse rechter. Het kabinet zegt op bladzijde 29 van de memorie van toelichting, dat het beginsel niet met zich meebrengt, dat aan nationale berechting dezelfde formeel- en materieelrechtelijke voorwaarden en eisen mogen worden gesteld als door het Statuut worden geformuleerd voor de berechting door het Strafhof. Dat zou onpraktisch zijn en ook tot de nodige onzekerheid leiden. De Nederlandse rechter zou dan immers deelnemingsbepalingen en strafuitsluitingsgronden moeten toepassen die net even anders luiden dan de bepalingen waarmee hij gewend is te werken en om die reden acht het kabinet ook een rechtstreeks beroep van de verdachte in een Nederlandse strafzaak op bepalingen uit deel 3 van het Statuut met voorbijgaan aan de desbetreffende Nederlandse bepalingen niet mogelijk.

Dit laatste nu achtten de leden van de CDA-fractie een te vergaande conclusie. In het algemeen lijkt juist, dat – zeker zolang de internationaalrechtelijke jurisprudentie maar een beperkt corpus omvat – de Nederlandse rechter meer houvast heeft aan de formulering uit het Nederlandse strafrecht van bijvoorbeeld deelnemingsbepalingen en strafuitsluitingsgronden dan aan de bepalingen uit deel 3 van het Statuut. Indien echter bepalingen uit de Statuten gunstiger zijn voor de verdachte dan de bepalingen uit het Nederlandse strafrecht, resp. jurisprudentie van het Internationale Strafhof met betrekking tot een dergelijke bepaling van het Statuut evident gunstiger blijkt voor een verdachte dan de Nederlandse bepaling, dan brengt, zo leek het de leden van de CDA-fractie, het *lex mitior*-beginsel met zich mee dat de Nederlandse rechter die voor de

verdachte gunstiger bepaling zal moeten toepassen. Dat klemt temeer in die gevallen, waar de Nederlandse strafbepaling letterlijk of vrijwel letterlijk is overgenomen uit het Statuut. Zou dat anders zijn, dan zou de verdachte er een rechtens te respecteren belang bij hebben niet door de Nederlandse strafrechter, maar door het Internationaal Strafhof te worden beoordeeld.

Op bladzijde 2 van de memorie van toelichting wordt terzake van de verhouding van het Statuut van het Internationaal Strafhof en het wetsvoorstel gewezen op het complementariteitsbeginsel. De leden van de **SGP en CU**-fracties vroegen hoe de woorden van het Statuut «complementary to national criminal jurisdictions» moeten worden opgevat. Wijst de tekst van het Statuut er niet op dat het Internationale Strafhof een aanvulling op de nationale rechtsmacht betreft? Is het complementariteitsbeginsel ook niet in die zin ontoereikend dat in het wetsvoorstel feiten zijn opgenomen die niet in het Statuut zijn opgenomen, zoals foltering sui generis? Is het niet zó dat de eigenlijke grond van het wetsvoorstel in plaats van in het complementariteitsbeginsel is gelegen in het streven een einde te maken aan straffeloosheid van genoemde feiten? Wil complementariteit niet eerst en vooral benadrukken dat het Internationaal Strafhof, anders dan de beide ad hoc tribunaal voor Joegoslavië en Rwanda, niet het primaat heeft?

Uitleg van de Grondwet door de rechter

De leden van de **PvdA**-fractie merkten op dat op bladzijde 15 van het verslag van het Wetgevingsoverleg van 18 december de minister van Justitie stelt: «Daar kan nu geen sprake van zijn, want anders gaat de wetgever willens en wetens in tegen een uitdrukkelijke uitleg van de Grondwet door de rechter. Dat zou ik als lid van het kabinet niet voor mijn verantwoording willen nemen». Het ging over uitleg van art.16 Grondwet door de Hoge Raad in zijn arrest inzake de Decembermoorden. Op zich achtten de leden behorende tot de PvdA-fractie het verbod van terugwerkende kracht strafbepalingen een zeer groot goed. Maar is terugwerkende kracht van strafbepalingen in alle omstandigheden door art.16 GW verboden, ook wanneer het gaat om misdaden tegen de mensheid, genocide etc.? De Hoge Raad komt tot deze conclusie, doch aan welk constitutioneel beginsel ontleent de minister zijn bovengenoemde uitspraak? Meent de minister dat de wetgever vanwege deze rechterlijke uitspraak niet bevoegd zou zijn om art.1 WvStr zodanig te wijzigen, of in het voorliggende wetsvoorstel zodanige bepalingen op te nemen, dat terugwerkende kracht van strafbepalingen inzake misdaden tegen de mensheid terugwerkende kracht krijgen? Is niet de uitleg van de Grondwet, zo vroegen deze leden, op grond van art.120GW uiteindelijk opgedragen aan de wetgever, die om goede redenen tot andere conclusies kan komen dan de rechter?

Op dezelfde pagina 15 van het verslag van 18 december stelt de minister dat «algemeen verbindende voorschriften waarin strafsancities worden gesteld slechts uit hoofde van de wet kunnen worden gevestigd». Hij trekt daaruit de conclusies dat verdragen die zulke sancties bevatten geen directe werking kunnen hebben, en dus omgezet moeten worden in Nederlands geldend recht door de wet. De leden behorende tot de PvdA-fractie vroegen waarop dit standpunt van het kabinet is gebaseerd. De tekst van art. 93 GW bevat ten aanzien van de directe werking naast de noodzaak van voorafgaande bekendmaking slechts één beperking: de bepalingen van verdragen moeten, om verbindende kracht te krijgen, «naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden». De minister grondt zijn stelling dat hier van directe werking geen sprake kan zijn op argumenten betreffende de rechtszekerheid. Maar, zo vroegen

deze leden, dat geldt toch voor het hele leerstuk van de directe werking van bepalingen van verdragen: het kan er toe leiden dat onduidelijk is hoe het geldend recht luidt. Toch luidt art. 93 GW zoals het luidt. Deze leden vroegen het kabinet daarom om een meer onderbouwd betoog waarom strafbepalingen een uitzondering zouden moeten vormen op art. 93 GW.

Splitsing «opsporing» en «vervolging»

In de discussie aan de overzijde heeft de minister betoogd dat het plegen van opsporingshandelingen, terwijl de betrokkene nog niet binnen de Nederlandse rechtsmacht is, en dus vervolgd kan worden, strijd zou opleveren met grondrechten van de betrokkene. De leden behorende tot de PvdA-fractie zouden deze stelling graag onderbouwd willen zien. Kan het niet juist dienstbaar zijn om opsporingshandelingen te verrichten die verder gaan dan het verzamelen van beschikbare informatie, nu het steeds feitelijk mogelijk is dat een verdachte van internationale misdrijven onverwacht op Nederlands grondgebied wordt aangetroffen en dan gegevens voorhanden moeten zijn op grond waarvan hij kan worden vastgehouden?

Politiek misdrijf

Hoe is de verhouding, zo vroegen deze leden, tussen art. 12 van het wetsvoorstel en art. 4 lid 1 sub h, in welk laatste artikel vervolging op politieke gronden in bepaalde omstandigheden tot een misdrijf wordt verklaard?

3. Artikelen

Artikel 1, eerste lid sub c

Zagen de leden van de **CDA**-fractie het goed, dat de toevoeging na deportatie van de woorden «of onder dwang overbrengen» uitsluitend beoogt een synonieme omschrijving te geven?

Artikel 1, eerste lid sub f

Zagen de leden van de CDA-fractie het goed, dat de hier bedoelde opzet zowel aanwezig moet zijn op het moment waarop een vrouw zwanger is gemaakt, als op het moment waarop zij onrechtmatige gevangenis is gezet? Indien dat laatste juist is, zal het feit niet zo eenvoudig te bewijzen zijn, kwam het hen voor.

Artikel 3, tweede lid

Hier wordt gesproken over opruiing in het openbaar, zo vervolgden de leden van de CDA-fractie. Internet is een semi-openbaar middel van communicatie; er kunnen immers ruime groepen van personen deelnemen aan bijvoorbeeld nieuwsgroepen. Formeel is er soms een toetredingshandeling nodig, maar in de praktijk bestaat dat dan uit het doen registreren van een aantal gegevens, waarna men automatisch toegang heeft tot informatie die op zo'n nieuwsgroep wordt gezet en ook zelf informatie daaraan kan toevoegen. Deze leden stelden de vraag of er dan toch sprake is van openbaarheid, of juist niet.

Aansluitend vroegen de leden van de **SGP** en **CU**-fracties of reeds een eenduidige uitleg van het begrip «samenspanning» in artikel 3, lid 2, kan worden gegeven.

Artikel 4

Kan het kabinet, zo vroegen de leden van de **PvdA**-fractie, nog iets meer onderbouwen waarom in art. 4 van het wetsvoorstel niet wordt gekozen voor de term «bevolking» in plaats van «burgerbevolking», daar een aanval op militaire non-combattanten (zoals die op het Pentagon op 11.9 2001) zou behoren te vallen onder de delictsomschrijving. Het kabinet beroept zich met enig recht op de tekst van het Statuut van het Strafhof. Maar hoe moet in het voorkomende geval tegen verdachte worden opgetreden wanneer een aanval zich niet richt op burgers, maar om non-combattante militairen?

De vertaling van «menselijkheid» in het Engels levert het woord «humane-ness» op. Hoe komt het dat het kabinet in dit wetsvoorstel «humanity» vertaalt met «menselijkheid», zo vroegen deze leden.

Met betrekking tot dit artikel (misdrijven tegen de menselijkheid) stelden de leden van de fracties van de **SGP** en de **CU** de vraag of de omschrijving van «vervolgning» niet beter aan het einde van artikel 4, lid 1 had kunnen worden geplaatst, aangezien in de omschrijving ervan wordt teruggegrepen op de andere in artikel 4, lid 1 genoemde handelingen. Deze leden gingen ervan uit dat voor de definiëring van een «aanval gericht tegen een burgerbevolking» kan worden teruggevallen op artikel 7.2 van het Statuut. Uit dat artikel blijkt dat de handelingen moeten plaatsvinden «ter uitvoering van of met het oog op de voortzetting van het beleid». Deze leden hadden begrepen dat dit beleid ook het beleid van bepaalde private groepen of organisaties kan zijn. De «draft elements of crimes» specificeren voorts dat het beleid de gedragingen «actief» moet aanmoedigen of bevorderen. Betekent dit dat een opzettelijk niet handelen ter aanmoediging of bevordering van de handelingen niet volstaat?

Artikel 4, eerste lid aanhef

De leden van de **CDA**-fractie vroegen wat wordt verstaan onder «kennis van de aanval». Omvat dat mede kennis van het wijdverbreide of stelselmatige karakter van de aanval?

Artikel 4, eerste lid onder i

Wordt onder gedwongen verdwijning van personen ook verstaan het doen verdwijnen van personen, zo vroegen de leden van de **CDA**-fractie. Is voor het vervullen van de delictsomschrijving ook voldoende, dat één persoon gedwongen verdwijnt?

Artikel 4, tweede lid, sub d

Ook hier stelden de leden van de **CDA**-fractie de vraag of het om een meervoud aan personen moet gaan.

Artikel 5

Het voorgestelde artikel (oorlogsmisdrijven) lijkt op de omvangrijke strafbepaling uit het Nederlandse recht. De leden van de fracties van **SGP** en **CU** vroegen of het de overzichtelijkheid en toegankelijkheid niet ten goede zou zijn gekomen indien deze oorlogsmisdrijven zouden zijn gecategoriseerd, zoals in het Duitse Völkerstrafgesetzbuch is gedaan. Het onderscheid tussen artikel 5 (internationaal gewapend conflict) en artikel 6 (niet-internationaal gewapend conflict) brengt mee dat de Nederlandse rechter per geval het karakter van een specifiek conflict zal moeten bepalen. Deze leden stelden de vraag of dit wel altijd een gemakkelijke

taak zal zijn, mede gezien het vaak onduidelijke en zich ontwikkelende karakter van conflicten en de mogelijke overlap van typen conflicten.

Artikel 5, eerste lid, sub g

Het viel de leden van de CDA-fractie op, dat hier het woord wederrechtelijke is toegevoegd aan het begrip deportatie, terwijl in de definitiebepaling van artikel 1, tweede lid, sub c het wederrechtelijke al is gegeven. Voorts viel hen op, dat hier ook wordt gesproken over verplaatsing, waarbij niet meer gerefereerd wordt aan dwang. Kan het kabinet dit toelichten?

Artikel 5, eerste lid, sub h

Hier wordt gesproken van gijzelaars in meervoud, zo merkten de leden van de CDA-fractie op. Vereist vervulling van delictsomschrijving inderdaad dat het meerdere personen betreft? Zij wezen in dit verband ook op het bepaalde in hetzelfde artikel van lid 2, sub a en b, waar telkens gesproken wordt over een persoon.

Artikel 5, tweede lid, sub d

Wat is hier de ratio van het (cumulatief vereiste) bestanddeel «in strijd met de Verdragen van Genève en het aanvullende protocol (I)», zo vroegen de leden van de CDA-fractie.

Artikel 5, derde lid, sub d

Is hier inderdaad uitdrukkelijk het meervoud bedoeld bij het doden of verwonden van personen? Deze leden verwezen ook naar het enkelvoud sub e «een combattant».

Artikel 5, vierde en vijfde lid

Zagen de leden van de CDA-fractie het juist, dat verschillende delictsomschrijvingen in feite uitsluitend van toepassing zijn op hun leidinggevende (zoals het vierde lid onder a: het voorwerp van een aanval maken, sub d eveneens: voorwerp van een aanval maken; in het vijfde lid sub a: een aanval richten op burgerobjecten, etc.)?

Artikel 5, vijfde lid, sub d

Deze leden merkten op dat ook hier weer naast deportatie het verplaatsen van de gehele bevolking of een deel daarvan wordt genoemd.

Artikel 5, vijfde lid, sub g, h en i

In hoeverre is opzet hier een bestanddeel van de delictsomschrijving, zo vroegen de leden van de CDA-fractie.

Artikel 5, vijfde lid, sub m

De leden van de CDA-fractie vroegen het kabinet de verhouding toe te lichten tussen deze delictsomschrijving en die van artikel 5, tweede lid, sub c, onder 2.

Artikel 5, zesde lid

De leden van de CDA-fractie vroegen vervolgens hoe zij de positie van een leidinggevende van een verdachte van één van deze feiten moeten

beoordelen. Een en ander klemt temeer, omdat op zich de verschillende delicten als omschreven in de leden 4 en 5 zich lijken te richten op leidinggeevenden, terwijl artikel 9 een leidinggevende een lagere straf in het vooruitzicht stelt, indien hij zich erop kan beroepen, dat er uitsluitend sprake is van een opzettelijk toelaten of een opzettelijk nalaten van contra-maatregelen.

Artikel 6, derde lid

Is ook hier niet in hoofdzaak sprake van een delictsomschrijving die zich richt tegen leidinggeevenden en wat is dan vervolgens de betekenis van het vierde lid en de verwijzing naar het zesde lid van artikel 5?

Artikel 8

Wat betreft de strafbaarstelling van foltering (artikel 8 jo. artikel 1, lid 1, onder d en e) stelden leden van de fracties van **SGP** en **CU** de vraag of hiermee tevens is voorzien in de strafbaarstelling van foltering als bedoeld in het VN Folterverdrag, dat dat wil zeggen als een strafbaar feit sui generis dat ook een incidenteel geval kan betreffen, terwijl «torture» als oorlogsmisdrijf of misdrijf tegen de menselijkheid deel uitmaakt van een groter geheel en daarom veelal structuurcriminaliteit betreft.

Artikel 15

Had hieraan niet moeten worden toegevoegd: behoudens artikel 12, derde lid van de Wet oorlogsstrafrecht, zo vroegen de leden van de **CDA**-fractie.

Artikel 21, lid 2

Onder verwijzing naar het artikel van Van Elst en Boot-Matthijssen in NJB 4 oktober 2002, stelden de leden van de **SGP** en **CU**-fracties voorts de vraag of de overgangsregeling waarin de verjaring van foltering met terugwerkende kracht wordt afgeschaft niet problematisch is (artikel 21, lid 2). Is die bepaling niet in strijd met de regel dat reeds ingetreden verjaring niet kan herleven? Het kabinet onderkent deze regel weliswaar, maar gaat het er niet ten onrechte vanuit dat sinds 20 januari 1989 strafbaar gestelde foltering nog niet kan zijn verjaard? Doordat de verjaringstermijnen voor jeugdige personen in artikel 77d, lid 1, WvSr wordt gehalveerd, is toch de verjaring in die gevallen reeds na 7,5 respectievelijk 9 jaar ingetreden.

De voorzitter van de commissie,
Van de Beeten

De griffier van de commissie,
Janssen